

בס"ד

זעומקו של מקרא

דברי עומק בפרשת השבוע

ערש"ק

נצבים - וילך

ה'תש"פ

בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות

לטל': 052-7675895

גור-אריה צור

מודיעין עילית

ניתן להצטרף לתפוצת מייל

דוא"ל: leshem895@gmail.com

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

המלאכים אומרים בכל יום: קדוש קדוש קדוש, וישראל אומרים: אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. המלאכים נקראו **אש**, דכתיב משרתי **אש** להט, וישראל כמו כן, דכתיב והנה בית יעקב **אש**. המלאכים מתחדשין בכל יום ומקלסין להקדוש ברוך הוא והו חוזרין לנהר **אש** שיצאו ממנו ושוב הקאלהים מחדשין ומחזירן כשם שהיו בראשונה, שנאמר **חדשים** לבקרים, כן ישראל משתקעין בעונות מיצר הרע **שיש בגופו**, וחוזרין בתשובה, והקאלהים בכל שנה סולח לעונותיהם ומחדש לבם ליראתו, שנאמר ונתתי לכם **לב חדש**. ע"ש.

וכן **מצינו** בתפילת חנה שאמרה לעלי הכהן אנכי האשה ה**נצבת** עמכה בזה. ופירשו רבותינו (ברכות לא ע"ב) שהיתה מתפללת תפילת העמידה. ע"ש.

ואשר על כן תדרש הפרשה כמין חומר לעניין תפילה:

אתם נצבים היום פלגם לפני יהוה אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל: טפכם נשיכם וגרף אשר בקרב מחניף מחטב עציף עד שאב מימיה. (כט, ט'-י')

על דרך הפשט פירש רש"י מלמד שכנסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית.

ולעומקו של מקרא, תרמוז הפרשה לתפילת העמידה. וידויק ברש"י באומרו מלמד שכנסם לפני הקב"ה ואין התפילה נשמעת אלא בבית הכנסת, [ברכות ו:]: וכדאמר ר' אליעזר לתלמידיו [ברכות כח:]: וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים.

וכן על דרך הדרש מובא במדרש רבה (שמות, פרשה טו, ו') שדמה הקדוש ברוך הוא את ישראל למלאכים, בעת התפילה, במלאכים נאמר שרפים עמדים ממעל לו, וכישראל נאמר אתם נצבים היום.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

הבל תינוקות של בית רבן. [שבת
קיט:]

והזכיר עוד הכתוב **מחטב עציף עד
שאב מימיף**, שלעתים התפילה היא
עבודה מפרכת כחוטבי עצים, שצריך
לזמור בה עריצים. ולכן אמר **מחטב
עציף**. ולעתים התפילה היא **נעימה
ועריבה**, כגון בהלל והודאה,
וכשאיבת מיים בששון, ואשר על כן
הזכיר הכתוב **עד שאב מימיף**.
כדפירש רש"י בברכות ו', **במקום
רנה**. בבהכ"נ ששם אומרים הצבור
שירות ותשבחות **בנעימת קול ערב**.

**לעברף בבקרת ה' אלקיך ובאלתו
אשר ה' אלקיך פרת עמך היום**.
כאן רמז הכתוב **שתפילת רבים
אינה חוזרת ריקם**, וכדאמר רב יהודה
[מגילה י"ז:]: **ברית כרותה ליי"ג מדות
שאינן חוזרות ריקם**.

**פאשר דבר-לך וכאשר נשבע
לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב:**
כאן ירמוז לג' ראשונות שהן ג' אבות,
וכן לברכה ראשונה שנאמר בה אלקי
אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב.

**ובשימת לב למדרש הנ"ל, המלאכים
אומרים בכל יום: קדוש קדוש קדוש,**

אתם נצבים העומדים בתפילה. **אתם**
לרבות שלוחכם, הוא הרמז לשליח
צבור. **היום**, שכל יום ויום תפילתו
שלו. שאם עבר זמנו בטל קרבנו.
בלכם, רמז לתפילה בצבור
שמתקבלת. **לפני ה' אלהיכם** כדאמר
להו ר' אליעזר לתלמידיו **וכשאתם
מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים**
ופירש רש"י שם, **כדי שתתפללו
ביראה ובכוונה**.

ראשיכם ושטיכם זקניכם וְשֹׁטְרֵיכֶם
כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, טַפְּכֶם וְנִשְׁיֶכֶם וגו'
שחובת התפילה חלה על כולם, כי
היא בקשת רחמים. והחיוב לבקש
רחמים הוא לא רק על הגוף, אלא גם
על הצלת הנשמה, שהרי הנשמה
היא שמתפללת, ומבקשת גם על
עצמה, שתשוב בבוא העת לבוראה
בטהרה. ולזה אמר הכתוב **וגרף אשר
בקרב מחנה, שזה יורה על הנשמה
המתגוררת בתוכך**.

זקניכם ושטריכם פירש רש"י
החשוב חשוב קודם. ולפי זה יובן
מדוע הזכיר הכתוב **טפכם לפני
נשיכם**, כי החשוב חשוב קודם.
שאין העולם מתקיים אלא בשביל

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

וכנגד זה אומרים אלהי יעקב, שבזכות יעקב שהוא התפארת מקושר העולם למטה עם העולם העליון דרך כל העולמות.

וכן מלכותא דארעא מקושרת עם כתר עליון דאצילות דרך כל הספירות. והוא סולם יעקב המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, הוא הבריח התיכון שבאבות המקשר בין הגבורה והחסד, והוא צירופם וְהִמְשַׁכְּם ונקרא תפארת המקשרת את כל העולמות להיות אחד. היא תפילת העמידה המקשרת כל העולמות להיות אחד.

וְלֹא אֲתַכֶּם לְבַדְכֶם וּגו', וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֶה עִמָּנוּ הַיּוֹם. כאן ירמוז הכתוב על החיוב להתפלל גם על הנשמות אשר כבר אינם פֶה עִמָּנוּ הַיּוֹם (כט, יג').

וכן על הנשמות של אלו שעדיין לא נולדו, כדתניא בברכות ס. שלשה ימים הראשונים יבקש אדם רחמים וגו', משלשה ועד ארבעים יבקש רחמים שיהא זכר, וגו' משלשה חדשים ועד ששה יבקש רחמים שלא

וְיִשְׂרָאֵל אֹמְרִים: אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב.

זה לעומת זה. כנגד ג' פעמים קדוש, אומרים בני ישראל ג' אבות.

ולעומקו של מקרא יש לומר בעניין מדרש זה, כפי שמובא בתפילת ובא לציון גואל, התרגום של ק'ק'ק', וּמְקַבְּלֵינוּ מִן הַיָּם וְאֶמְרֵינוּ קְדִישׁ בְּשֵׁמִי מְרוּמָא עֲלָאָה בֵּית שְׁכִינְתָּהּ, קְדִישׁ עַל אַרְעָא עוֹבֵד גְּבוּרְתָּהּ, קְדִישׁ לְעֵלְמָא וְלְעֵלְמֵי עֲלְמֵיָא, וכן כפי שמובא בזה"ק בשלח נב עמ' א' קדוש לעילא. קדוש באמצעיתא. קדוש לתתא. קדוש תסד. קדוש גבורה. קדוש תפארת,

ואשר על כן יאמר: קדיש בשמי מְרוּמָא עֲלָאָה בֵּית שְׁכִינְתָּהּ הוא קדוש לעילא, הוא כנגד תסד, וכנגד זה אומרים אלהי אברהם. שבזכות אברהם אבינו מושפעים החסדים מלמעלה למטה. קדיש על ארעא עוֹבֵד גְּבוּרְתָּהּ, קדוש לתתא, הוא כנגד גְּבוּרְתָּהּ, וכנגד זה אומרים אלהי יצחק, שבזכות יצחק נעשים גבורות ה' בהשגחתו ית' בארץ. קדיש לעלם וְלְעֵלְמֵי עֲלְמֵיָא, הוא קדוש באמצעיתא, והוא כנגד תפארת,

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

ואתחנן (ג,כו') על דרך הצח, **שהקב"ה מתאוה לתפילתו של צדיקים**. שאמר לו הקב"ה למשה **אל- תוֹסֵף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדְּבָר הַזֶּה** [להכניסו לארץ] שהטעמים חילקו קצת את הפסוק **אל-תוֹסֵף** שהוא ברביע כהפסקה קלה, להותיר לנו את המשך הפסוק **דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדְּבָר הַזֶּה** להורות על כך שהקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים שכן אמר למשה **דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדְּבָר הַזֶּה**, למרות שכבר נגזרה עליו הגזירה ונמנע ממנו להמשיך להתפלל שנאמר **אל-תוֹסֵף**. **אל-תוֹסֵף** מחד ו **דַּבֵּר אֵלַי עוֹד** מאידך, להראות עד כמה הקב"ה מתאוה לתפילתו של צדיקים.

כן תרמוז פרשתנו, וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֶה עֲמָנוּ הַיּוֹם את אשר אינם באים לעמוד ולשפוך שיח לבם וכביכול אין להם **פֶה**, להם מצפה ומיחל הקב"ה מתי יבואו אל ביתו להללו ולשבחו בפה אשר ברא להם לכבודו. ויהיו גם הם **פֶה עֲמָנוּ הַיּוֹם**.

פִּי אַתֶּם יִדְעֶתֶם אֵת אֲשֶׁר יִשְׁבְּנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֵת אֲשֶׁר עֲבַדְנוּ

יהא נפל משה ועד תשעה יבקש רחמים שיצא בשלום.

או פֶּלֶךְ לַדֶּרֶךְ זו, את אשר ישנו פֶה, ירמוז למתפלל בצבור, ולכן אמר עֲמָנוּ עֲמָד הַיּוֹם, וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֶה עֲמָנוּ הַיּוֹם יכוון לעם שבשדות. [ראש השנה לה.]. או לאלו האנוסים מלבוא לבית הכנסת וכדא"ל רבי יצחק לרב נחמן מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא לצלוויי [מה טעם לא בא כבודו להתפלל בבית הכנסת] אמר ליה **לא יכילנא**. ופירש רש"י: תש כחי.

ועל דרך הצח, באומרו וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֶה עֲמָנוּ הַיּוֹם אל תקרי **פֶה** אלא **פֶה**. וירמוז למה שאמר ר' יצחק [יבמות סד.] שהקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים. שכביכול הקב"ה מצפה מתי יבוא האדם לביתו להשמיע תפילתו **בְּפֶה** אשר ברא לו.

וכמובא בחז"ל [יבמות סד.] שהקב"ה מתאוה לתפילתו של צדיקים.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הדקדוק והלשון, ידרש מפרשת

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

דרשת

למען ספות הרנה את-הצמאה

(שם, יח')

לעומקו של מקרא, יש לעיין מי
אומר על החוטא את המלים האלו:
למען ספות הרנה את-הצמאה.

ובשימת לב, ישנן לכאורה ג'
אפשרויות.

א. שהם דברי הקב"ה, שכך יעשה
לו, לחוטא, להוסיף לו שגגותיו על
זדונותיו.

ב. שהם עדות שהכתוב מעיד עליו
שכך יהיה לו, תוספת שגגות על
הזדונות.

ג. שהם דברי החוטא על עצמו,
כביכול שזה רצונו שכך יהיה לו,
שיוסיפו לו מן השמים את השגגות
על הזדונות.

ולגבי כל אחת מהן יש תמיהה.

א. אם אלו דברי הקב"ה, הרי מפי
עליון לא תצא הרעות.

ב. אם אלו דברי עדות שהכתוב
מעיד עליו, שכך יהיה לו, והרי אם
יהרהר תשובה צדיק גמור ייחשב.

פקרב הגוים אשר עברתם

(כט, טו').

יש ליתן טעם בכפילות ובחזרה על
הדברים, כביכול: אשר עברנו, אשר
עברתם. וכן מה היא הידיעה אשר
אמר פי אתם ידעתם. ויש לומר,
אשר עברנו כוונתו ברגלינו, אשר
עברתם כוונתו על דברי תורה. כי
אתם ידעתם את מ"ט שערי טומאה
שבמצרים אשר יצאתם מהם, ואשר
עברתם שם על כל דברי התורה הזאת
והתחזקתם ונהייתם לעם, ואשר
עברתם מחיי טומאה לחיי טהרה.

ולכן אמר פן יש בכם שרש פורה
ראש ולענה. וכוונתו בזה, שאחרי
שטעם טעם ההתחזקות רוצה לחזור
לראש, לראשית היותו שרש הרע
ולענה. ושבהיותו במ"ט שערי טומאה
עינה את נשמתו שוכנת חיקו. וזו נרמז
במילה לענה. שרוצה לחזור להיות
אשר ענה את נשמתו השוכנת בקרבו.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

וכן תרגם אונקלוס בדיל לאוספא לה
חטאי שלותא על זדונותא. כדי להוסיף
חטאי השגגות על הזדונות.
לכשיאמר כי בשרירות לבי אלך יגיע
לשפל המדרגה למען להוסיף לו חטאי
השגגות עם הזדונות.

גם לרש"י וגם לתרגום יהיה
הפירוש של למען ספוט כעין עדות
שמעיד הכתוב על החוטא ואומר:
למען ספוט הרנה את-הצמאה.
שאם יאמר החוטא שלום יהיה לי
ובשרירות לבי אלך, לא רק שיקבל
עונשו על הזדונות (הצמאה), אלא
יוסיפו לו עונשין גם על השגגות
(הרוה).

ובשניהם לשון למען צריכה בירור,
ורבו בזה המפרשים.

וגם לרש"י וגם לתרגום אונקלוס,
יתפרש הכתוב כעדות שהתורה
מעידה על החוטא, שמביא על עצמו
חטאי שגגות עם הזדונות, [הרוה עם
הצמאה], אם לא יחזור בתשובה.
וכדברי הנביא ירמיהו: [ג, יט] תִּסְרָף
רַעְתָּךְ ופירש רש"י שם: סוף שרעתך
תביא עליך יסורין.

ג. ואם הם דברי החוטא עצמו,
מדוע יבקש החוטא על עצמו יסורי
שגגות בנוסף על הזדונות.

ויהיה הדבר תלוי בפירוש של
ספוט. שאפשר לפרשו מלשון תוספת
ואפשר לפרשו מלשון סוף וכרייתה.

וכן יש ליתן טעם מדוע נקט בלשון
למען, שהיא בדרך כלל לשון
שהתורה משתמשת בו למתן שכר,
ולהבאת תועלת, ולא למתן עונש.
כגון למען ירבו ימיכם, למען תהיה
תורת ה' בפיו, למען תזכרו, למען
ידעו דורותיכם, ועוד כהנה וכהנה,
ומאי לשון למען ספוט הרוה את
הצמאה שפירושה לכאורה למען
הביא יסורין על האדם, לא רק על
זדונותיו אלא גם על שגגותיו. וצריך
ביאור.

רש"י פירש לפשוטו של מקרא
למען ספוט לשון תוספת, כדי
להוסיף חטאי השגגות על הזדונות.
שגגות היינו הרנה, וזדונות היינו
הצמאה.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

הרוה את הצמאה. פירוש: ספות ל' כריתה, ופירוש רוה הוא כינוי לריבוי, וצמאה הוא כינוי למועט,

והכוונה שמתחכם [החוטא] לכרות ריבוי העונש לעשותו מועט במה שמבטל בלבו השבועה. עד כאן לשונו של אוה"ח הק'.

ויהיה ה"למען", בפירושו דברי החוטא על עצמו, שלא יקבל עליו שבועה, למען המעיט בעונשו.

נמצאנו למדים כי למען ספות הַרְוֵה אֶת-הַצְמָאָה הם או דברי הכתוב כעדות או סיפור דברים מה יהא על החוטא, [כפירוש רש"י או אונקלוס],

או דברי החוטא עצמו שמבקש להביא על עצמו את יסורי השגגות, בנוסף על יסורי הזדונות, מתוך יאוש, [כתרגום יונתן בן עוזיאל].

ורחוק מלומר כי אלו דברי הקב"ה לחוטא משום שתי סיבות:

א. מפי עליון לא תצא הרעות. אלא החוטא הוא המביא על עצמו תוספת

ובתרגום יונתן בן עוזיאל פירש שאלו הם דברי החוטא עצמו, ומטעים מדוע יביא החוטא את עצמו לידי כך, אין זה כי אם מתוך ייאוש אומר כן. שכן תרגם: וַיִּתְיַאֵשׁ בְּלִבֵּיהַ לְמִימַר אָרוּם בְּתַקוּף יִצְרָא בִישָׂא דְלִבֵּי. שאין בו כח כנגד יצרו הרע ומתייאש ואומר בשרירות לבי אלך וכו' להיות בהפקרות מוחלטת למען הביא על עצמו ולהוסיף את עונשי השגגות על עונשי הזדונות, ומתוך יאוש אומר כן.

והאוה"ח הק' פירש ספות מלשון סוף וכריתה. ולפירושו גם יאמר החוטא עצמו פסוק זה, שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך למען ספות הַרְוֵה אֶת-הַצְמָאָה, אך לא למען הענשה עצמית אלא אדרבה, למען המעיט בעונשו. וכה פירושו:

הגם שישביעם משה ויענה אמן - הוא יבטלנו בלבו, והעיקר בשבועה הוא הלב, וכל שמבטל בלבו הגם שמוציא בשפתיו אין אנו הולכים אלא אחר מחשבת הלב. ואומר שלא יקבל השבועה בלבו ולא יתחייב כל העונש האמור בין על עצמו בין בענין הערכות על הזולת, והוא אומרו למען ספות

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

וכאומרו בתחילת פרשת התשובה:
[פרק כט פסוקים יא-יב] לְעֵבְרָךָ בְּכִרְיִת
יְהִנֶּה אֱלֹהֶיךָ וּבְאֵלֹתָו אֲשֶׁר יְהִנֶּה אֱלֹהֶיךָ
כִּרְתַּת עִמָּךְ הַיּוֹם: **לְמַעַן** תִּקְוּ-אֶתְּךָ
הַיּוֹם | לֹא לְעַם וְהוּא יְהִי-לְךָ לְאֱלֹהִים
כִּי אֲשֶׁר דָּבַר-לְךָ וּבְאֵשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם
לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלְיַעֲקֹב:

ויש לשאול מדוע יחזור שוב לכרות
עמהם ברית, והרי כבר כרת עמם
בחורב.
אלא שכאן יש **חידוש** על פני חורב,
שבחורב לא נשבעו על הערבות,
וכאן בהר גריזים ובהר עיבל נוספה
שבועה על הערבות.

ואשר על כן, אע"פ שאמר הקב"ה בפי
משה בתחילת הפרשה, **לְמַעַן** תִּקְוּ-
אֶתְּךָ הַיּוֹם | לֹא לְעַם, יטעים את דבריו
בסוף הפרשה ויאמר **לְמַעַן** סְפֹת
הַרְוֵה אֶת-הַצְּמָאָה, כהמשך דבריו למה
שאמר בתחילה וכחזור על הראשונות:

לְמַעַן תִּקְוּ- אֶתְּךָ הַיּוֹם לֹא לְעַם,
ובתוספת על חורב, כי בחורב הקימך
לעם ללא ערבות, ועתה נוספת הערבות.
לכן אמר **לְמַעַן** סְפֹת. מלשון תוספת.
למען ספוט הערבות על הברית בחורב,

השגגות על הזדונות, ככתוב ירמיהו ב,
יִשְׂרָאֵל תִּיִסְרֹף רְעֵתְךָ וּפִירְשׁ רִשְׁ"י שֵׁם:
סוף שרעתך תביא עליך יסורין

באיזה אופן אפשר להעמיד אך בודאי
אי אפשר **לומר** שהקב"ה הוא זה
שאומר לחוטא ההולך בשרירות לבו
[למען] כדי שיוסיף לו הקב"ה עונשי
השגגות על עונשי החטאות. כי מפי עליון
לא תצא הרעות. [איכה ג, לח'], אלא
החוטא עצמו מביא עליו את היסורין,
כנ"ל, כדברי הנביא **תִּיִסְרֹף רְעֵתְךָ.**

ולפי זה לא יובן אומרו **למען** ספוט
הרוה את הצמאה.

ועוד, שהמלה **לְמַעַן**, ישתמש בה
הקב"ה למתן שְׂכָר וְלְנִכּוּת, ולא למתן
עונש לחוטא, וכאומרו למען ירבו
ימיכם, למען ייטב לך והארכת ימים,
למען תהיה תורת ה' בפיך ועוד כהנה
וכהנה, וכו'.

ואשר על כן, אפשר יהיה אמנם
לפרש שאלו הן דברי הקב"ה, אם
יתפרש ה"למען" כקבלת שכר, **למען**
היטיב עם החוטא.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

והערבות שחלה בהר גריזים ובהר עיבל כתוספת על הברית בחורב, תקרא על ידי הקב"ה: "למען ספות הַרְוָה אֶת-הַצְמָאָה".

וכן יתפרש על דרך הצח על ידי הטעמים:

כשנאמר: לַמַּעַן הַקִּים-אֶתֶּדָּ הַיּוֹם | לֹא לְעַם, נאמר לַמַּעַן בטעם מונח. שכביכול העם כבר מונח בברית עם הקב"ה מאז חורב. וכדי להוסיף על הברית הזאת ערבות צריך לשבור את המידות. את המידות של אני ואפסי עוד. ולכן נאמר בערבות לַמַּעַן, בטעם תָּבִיר. לַמַּעַן סָפּוֹת הַרְוָה אֶת-הַצְמָאָה.

שבארמית "תָּבִיר" מורה על שְׁבִירָה. כאשר ת' ו-ש' מתחלפות בארמית. שבתחילה האדם מונח אצל עצמו, ומששובר את מידותיו הוא מונח גם אצל חבירו. וגם הנגינה של התָּבִיר תוכיח, שהיא קצת שוברת את מרוצת הנגינה של הפסוק.

וזו מטרת השבועה בהר גריזים ועיבל. לשבור את מרוצת מחשבתך על עצמך, ולהיות מונח גם אצל זולתך. והוא הפירוש על דרך הצח: לַמַּעַן סָפּוֹת הַרְוָה אֶת-הַצְמָאָה.

וזה שאמר לַמַּעַן סָפּוֹת הַרְוָה אֶת-הַצְמָאָה. כי הברית בחורב תקרא "הַצְמָאָה", וברית הערבות בהר גריזים ובהר עיבל תקרא "הַרְוָה".

פירוש: הברית בחורב תִּקְרָא - "הַצְמָאָה". שהשכינה הק' כביכול היתה צמאה לערבות של העם, שעדיין לא הגיע זמנה עד עת עֲמָדוּ על הר גריזים והר עיבל. וכמו שטענו משה ואהרן לפני הקב"ה [במדבר טז, כב] הָאִישׁ אֶחָד יִחַטָּא וְעַל כָּל-הָעֵדָה תִּקְצָף? וְכֹר' נַחְמִיה, שלדבריו לא חלה ערבות במדבר כלל, לא על נגלות ולא על הנסתרות, [סנהדרין מג:].

וברית הערבות בהר גריזים ובהר עיבל תקרא "הַרְוָה". שבזה "הירוו" כביכול צמאון השכינה הק' לשכון בתוך ה"ערבים זה לזה".

שאם ירצה ללכת בשרירות לבו - יִדַע החוטא כי אינו יכול, כי נוספה לו עתה ברית הערבות, ואינו חי לעצמו, וכל עוד אין שלום לזולתו לא יוכל לומר "שלום יהיה לו". ו"שרירות לבו" תפגע בלבו של זולתו.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

ערבות כלל, ובהר גריזים ועיבל חלה ערבות רק על הנגלות. וסימנך: **נחמיה נחמתנו**. כי מי יודע מה במטמוניות לבו של חבירו.

ואשר על כן פירש אוה"ח הק' (בפרשת כי תבוא) **שהיו צריכים להישבע על הנסתרות בברוך וארור**, כי בהעדר כח התוכחה בנסתרות, תיבטל הערבות, והשבועה תוכיחנה והשבועה תקיימנה. עד כאן פירוש הדברים כר' נחמיה.

או כלך לדרך זו, גם לפי ר' יהודה, שלדעתו היתה ערבות במדבר על הנגלות בלבד, היתה השכינה הק' צמאה מתי תהיה ערבות גם על הנסתרות. ומשהגיעו להר גריזים והר עיבל, שם חלה הערבות גם על הנסתרות, על זה נאמר לשיטת ר' יהודה, למען ספות הרוה את הצמאה, להוסיף על הנגלות את הנסתרות בשבועה.

וערבות זו, בין לר' יהודה ובין לר' נחמיה, אע"פ שיש בה צד לחומרא, שיהא כל אחד נושא עונו של חבירו, יש בה גם צד לקולא. שיהא כל אחד נושא בעול עם חבירו.

עוד בעניין הערבות: כמובא בלעומקו של מקרא פרשת ראה, שבעניית אמן על הברכות והארורין על הר גריזים והר עיבל, **בזה חלה הערבות זה לזה**.

אלא שמחלוקת היא בסנהדרין מג:
על מה חלה הערבות:

לר' יהודה, חלה הערבות בהר גריזים ועיבל על הנסתרות בלבד, כי לשיטתו, ערבות על הנגלות, חלה כבר בהיותם במדבר.

ולר' נחמיה, במדבר לא חלה ערבות כלל, ובהר גריזים ועיבל חלה הערבות רק על הנגלות. ואילו על הנסתרות לא חלה ערבות כלל. כי יסוד הערבות שהאדם אחראי לא רק למעשיו שלו, אלא גם למעשיו של חבירו, ויכול, ולעתים צריך, להוכיח את חבירו, והרי אין אדם יודע מה במטמוניות לבו של חבירו, ולא יוכל להוכיחו על הנסתרות, ולכן לעולם לא תחול ערבות על הנסתרות, כי אפשרות התוכחה היא תנאי לערבות.

וכל מקום שנחלקו ר' יהודה ור' נחמיה, הלכה כר' נחמיה. וכן כאן, הלכה כר' נחמיה. שבמדבר לא חלה

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

ועל ידי תשובה מיראה תסוף הצמאה
[מלשון סוף, כמו לא יסוף מזרעם],
ותשאר רק הַרְוָה, ולאחר מכן על ידי
התשובה מאהבה תסוף גם הַרְוָה.
ויהיה נצב ביום הדין למשפט כשכולו
זכאי.

ולכן נסמכה פרשת התשובה
מאהבה לכאן, (פרק ל') ללמד
התועים בינה ואחרי שובם מיראה יתנו
לב לשוב מאהבה, וגם השגגות
יתהפכו להם לזכויות.

וידרש למען ספּוֹת הַרְוָה אַת-הַצְמָאָה
כמין חומר בדרך של לשון נופל על
לשון:

למען תסוף הַרְוָה ע"י תשובה מאהבה,
עת תתנוסף לסופה של הצמאה שתסוף
גם היא ע"י תשובה מיראה, ובכך
יסופו השגגות עם הזדונות, וזכרם
יסוף מזרעם, לקיים אַת-נְהַב בְּסוֹפָה
עַת יַעֲשׂוּ אוהבים זה לזה ולבוראם.

הַנְּסַתְּרִת לַיהוָה אֵלֵינוּ וְהַנְּגַלְת
לָנוּ וְלְבְנֵינוּ עַד-עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת-
כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. (כט, כח)

ולכן נקראת הברית בערבנות
"הַרְוָה". שמרוה צמאון השכינה הק'
לראות את ישראל ערבין זה לזה,
ומרוה צמאוננו של חבירו להיות לו
לעזר, ולהיות אוהבים זה את זה.

וזה הכוונה למען ספּוֹת הַרְוָה אַת-
הַצְמָאָה. למען הרוות הצמאון של
הקב"ה ושל ברואיו לקיים ואהבת
לרעך כמוך, מתוך שערבים זה לזה.

ולעומקו של מקרא יאמר גם בדרך
נוספת: הצמאה תשובה מיראה,
הַרְוָה תשובה מאהבה. ויהיה "ספּוֹת"
מלשון סוף [וכדברי אוה"ה הק'], הַרְוָה
שוגגים הצמאה מזידים [כרש"י
וכתרגום].

וכך יהיה ערך הדברים: לא יאבה ה'
סלוח לו, וכו' וכל זאת כדי שיתן לב
לשוב מיראה, והשב מיראה זדונות
נעשים לו כשגגות. וזה למען ספּוֹת.
שיהיה סוף לזדונות על ידי שיהפכו
לשגגות על ידי תשובה מיראה.

ואחרי כן יתן לב לשוב גם מאהבה,
ויתוּסְפוּ גם השגגות ליהפך לזכויות,
וע"י כך יהיה סוף גם לשגגות.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

הנסתרות לה' אלקינו, שרק הוא יודע את סתרינו להעניש על הנסתרות. ולכן יש י"א נקודות כמנין האותיות ל'י' ה'ו'ה' א'ל'ה'י'נ'ו'.

ומכיון שהנקודות באות למעט, אין זה דרך ארץ למעט משם ה' אלקינו, ולכן כביכול נזו והתקדמו הנקודות לתיבות הבאות לנו ולבנינו, אלא מכיון שהם י"א במספר, לכן הנקודה צריכה להיות גם על האות ע' שב"עד". [והנקודות "עקפו" כביכול את המלה "והנגלות", כי עניינן הנסתרות ולא הנגלות].

ובהיות הנקודות באות למעט את הערבות על הנסתרות, ממילא הן גם ממעטות את התוכחות, שאין אדם יכול להוכיח על הנסתרות, שאין אדם יודע מה במטמוניות לבו של חברו.

ואשר על כן יובן לעומקו של מקרא, ועל דרך המוסר, מדוע תהיה ה"ע" שבעד נקודה.

שהרי בהלכות יום הכיפורים מובא שצריך אדם להוכיח את חברו עד שיכהו. ולא עד בכלל. שלא יגיע לכלל שנאה ולכלל הכאה.

נקוד על לנו ולבנינו ע

פירש רש"י נקוד על לנו ולבנינו, [ועל "ע" שבמילה **עד**] לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן (סנהדרין מג:), משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל, ונעשו ערבים זה לזה:

והם י"א נקודות מעל המלים כדי **למעט ממשמעות הכתוב, כפירש"י** שגם על הנגלות לא ענש עד שעברנו את הירדן.

ויש לשאול אם כן, מדוע יהיה נקוד רק על ה"ע" שבמילה **עד**. שיכול היה במקום י"א נקודות לנקד י"ב נקודות ויהיה נקוד גם על כל המילה **עד**. או יהיו רק **עשר** נקודות רק על **לנו ולבנינו**.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שאכן בדווקא יש כאן י"א נקודות. שכן היו צריכות הנקודות להיות על האותיות ל'י' ה'ו'ה' א'ל'ה'י'נ'ו' **למעט ממשמעות הכתוב את כל באי עולם שאין להם חלק בנסתרות, אלא רק לה' אלקינו לבדו.** שהרי נאמר

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

(סימן תרח, סעיף ב', בהגה)

פסוקים בפרשת בשלח, ויסע ויבא ויט.
והוא שם של **חסד ורחמים**.

ובא הכתוב לבשרנו, שגם כאשר
תרבוץ עלינו **הָאֱלֹהִים** והשבועה, הרי
היא רק ליראנו, ולא לכלותנו. כי טוב
ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו.

וַיִּשְׁלַחְכֶם אֶל-אֶרֶץ אַחֲרַת פְּנֵים
הַהֵנָּה. (שם, כז')

יש ליתן טעם מדוע במסורת **ל'**
גדולה, ומה הוא שאמר **כיום** הזה.
ויש לומר, **על דרך הצח**, כך אומר
הקב"ה, אף על פי שהשלכתי אתכם,

עדיין אתם **לי**. לכן נאמר **וַיִּשְׁלַחְכֶם**,
כאומר: [נוטריקון] **וַיִּשׁ לִי אֶתְכֶם**.

ועוד י"ל, **על דרך הרמז**, שירמוז
על שובנו מגלות ראשונה לאחר ע'
שנה. וכאומר, ארבעים שנה אקוט

בדור. וכך הוא החשבון. **וַיִּשְׁלַחְכֶם**,
הוא **וישלך מ**. שהשליך **מ'** שנה ועוד
ל' שנה. ולאחר מכן הִתְּוַיְרְנוּ אליו,
שנאמר **ויש לי**. שהם ראשית המילה
של **וישליכם**. וכנ"ל, וכאומר ועדיין
יִשְׁכֶם לי.

לכן תהיה הנקודה ב"עד" רק על
ה"ע", לומר **עד ולא עד בכלל**.

ועוד על דרך הצח, תלמד ה"ע" **על**
טוב-עין. שגם כאשר הוא מוכיחו
לחבירו, שִׁירָאָהוּ **בעין טובה**. ועל ידי
כך תישמע תוכחתו ביותר.

וַרְבֵּצָה בּוֹ פֶל-הָאֱלֹהִים הַפְּתוּבָה
בְּסֶפֶר הַהֵנָּה (שם יט').

וַרְבֵּצָה. יש ליתן טעם מדוע נאמר
ורבצה. ויש לומר מאי **ורבצה**,
ככתוב **לפתח חטאת רובץ**. כאריה
הזה הרובץ בפתח והבריות חוששות
ממנו. ולכן **רובץ החטאת** כאריה, כדי
לירא בו את הבריות. **ואריה** הוא לשון
יראה. **לכן** נאמר **וַרְבֵּצָה בּוֹ פֶל-הָאֱלֹהִים**
כדי ליראנו לפני יום הדין וניתן לב
לשוב מיראה, כהכנה לתשובה
מאהבה.

ועל דרך הרמז והסוד, **אֱלֹהִים** הוא
אחד מע"ב שמות הקדש היוצאים מג'

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

וְשָׁבְתָּ עד ה' אלקיך וגו' **וְשָׁב ה'** אלקיך
את-שְׁבוּתָהּ וְרָחֲמָהּ וגו'. [פס' ב'-ג'].

לעומקו של מקרא, ועל דרך הרמז,
יְרַמְזוּן אֱלֹהִים מְלִיצָא למה שאמרו חז"ל
[איכה רבתי פרשה ה' כא'] שלכאורה יש
ויכוח בין כנסת ישראל להקב"ה: מי
יעשה את הצעד הראשון של התשובה.

הקב"ה אומר **שובו אלי, ואשובה**
אליכם. כלומר בתחילה אתם תשובו,
ואז אשובה אליכם.

וכנסת ישראל אומרת **השיבנו**
אליך, ונשובה. בתחילה השיבנו אתה,
ואז אנחנו נשובה.

וכן מובא במדרש הנ"ל: **השיבנו ה'**
אליה ונשובה, אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל
לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם
שְׁלֵף הוּא, הַשִּׁיבָנוּ. אָמַר לָהֶם שְׁלֵכְכֶם
הוּא, שְׁנֹאָמַר (מלאכי ג, ז): שׁוּבוּ
אלי ואשובה אליכם, נאם ה', אָמְרָה
לפניו רבונו של עולם **שְׁלֵף הוּא,**
שְׁנֹאָמַר (תהלים פה, ה): שׁוּבוּנוּ
אֱלֹהֵי יִשְׂעָנוּ, לְכֹף נֹאמַר: הַשִּׁיבָנוּ ה'
אליה ונשובה.

לפרשת התשובה [פרק ל']

והנה כי-יבאו עליך פל-הדברים האלה הברכה
והקללה אשר נתתי לפניך **והשבת** אל-
לבוך בכל-הגוים אשר הדייטת ה' אלקיך שמה:
{ב} **וְשָׁבְתָּ** עד ה' אלקיך ושמעת בקולו
בכל אשר-אֶנְכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם וּבְנִיחָה בְּכָל-
לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ: {ג} **וְשָׁב** ה' אלקיך את

שְׁבוּתָהּ וְרַחֲמָהּ **וְשָׁב** וּמְצַדָּה מְכַל-הַעַמִּים
אשר הפיצת ה' אלקיך שמה: {ד} אם-הִנֵּה
גִּדְמַת בַּמַּצָּה הַשְּׂמִים מִשֶּׁם יִקְבְּצֶה ה' אלקיך
וּמִשֶּׁם יִקְחֶךָ: {ה} וְהִבְיָאָה ה' אלקיך אל-הָאָרֶץ
אשר-רָשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וְיִרְשָׁתָהּ וְהִשְׁבַּת וְהִרְבַּת
מִבְּתֵיךָ: {ו} וְיָמַל ה' אלקיך את-לִבְבְּךָ וְאֶת-
לִבְבֵי יִרְעֵה לְאַהֲבָה אֶת ה' אלקיך בְּכָל-לִבְבְּךָ
וּבְכָל-נַפְשְׁךָ לְמַעַן תַּחֲיֶה: {ז} וְנִמְלֹ ה' אלקיך
את פל-הָאֱלֹהִים הָאֵלֶּה עַל-אֲבֹתֶיךָ וְעַל-שְׁנֵאִיךָ
אשר רדפוה: {ח} **וְאִתָּה תָּשׁוּב**

וְשָׁמַעַת בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר
אֶנְכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם: {ט} וְהוֹתִירָה ה' אלקיך בְּכָל
מַעֲשֵׂה יָדָה בְּפָרִי בִטְנֶה וּבְפָרִי בְּהַמְתָּם וּבְפָרִי
אֲדָמָתָה לְטִבָּה **כִּי | יָשׁוּב** ה' לְשׁוּשׁ
עֲלֶיךָ לְטוֹב כְּאֲשֶׁר-שָׂשׂ עַל-אֲבֹתֶיךָ: {י} כִּי
תִשָּׁמַע בְּקוֹל ה' אלקיך לְשִׁמְרַת מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו
הַפְתוּיָהּ בְּמִסַּף הַתּוֹרָה תִּזְהַר **כִּי תָשׁוּב** אֶל
ה' אלקיך בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

איך יכריע המדרש נגד פסוקים
מפורשים!?

ולעומקו של מקרא יש לתרץ
ולומר שאמנם, גם הפסוקים
שבפרשתנו יוכיחו כהמדרש, שהצעד
הראשון לתשובה עושה האדם.
שהרי עצם פנייתו של האדם
לבוראו לומר לו: הַשִּׁיבֵנו! - עצם
פנייתו זאת, כבר נחשב לו שהוא
עושה את הצעד הראשון תחילה.

נמצאנו למדים שכאשר המבקש
לשוב אל ה' פותח ואומר הַשִּׁיבֵנו, בזה
מתקיימים דברי המדרש ופסוקי
התורה כאחד. וְשָׁבֹתָ עַד ה' אלקיך,
כי פנית אליו. וְשָׁב ה' אלקיך אֶת-
שְׁבוּתֶךָ כי נענה לבקשתך הַשִּׁיבֵנו.
וכן מוכח במדרש שעצם פניית האדם
לבוראו מוכיחה שהצעד הראשון
הוא בידי האדם.

ועוד, יש ליתן את הדעת, מדוע
בתחילה אמר וְשָׁבֹתָ עַד ה', (פסוק ב')
ולבסוף אמר גַּי תָּשׁוּב אֵל ה'. (פסוק
ג')

ובביאור המדרש תתוכח כביכול
כנסת ישראל עם הקב"ה, על מי
מוטלת מצות התשובה ועל מי לפתוח
ראשון את הפתח לתשובה.

כנסת ישראל אומרת: שְׁלָךְ הוּא,
הַשִּׁיבֵנו ה' אֱלֹהֶיךָ, ן - אַז - נָשׁוּבָה,
והקב"ה משיב לה ואומר: שְׁלָכֶם הוּא,
שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, ז): שׁוּבוּ [קודם
אתם] אֵלַי, ן - אַז - אָשׁוּבָה
אֲלֵיכֶם! חוזרת כנסת ישראל ועונה
לקב"ה: אָמְרָה לְפָנָיו רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם
שְׁלָךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פה, ה):
שׁוּבֵנו אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנו, לְכָה נִגְאָמֶר:
הַשִּׁיבֵנו ה' אֱלֹהֶיךָ וְנָשׁוּבָה.
עד כאן לשון המדרש.

ונראה לכאורה לומר שהמדרש
הכריע לפי טענת כנסת ישראל,
שתחילה הקב"ה ישיבנו ואח"כ אנחנו
נשובה. כפי שהמדרש מסיים את
ה"ויכוח": שנאמר הַשִּׁיבֵנו ה' אֱלֹהֶיךָ
וְנָשׁוּבָה.

אלא שמהפסוקים שבפרשתנו מוכח
ההיפך: שכך אומרת התורה:
וְשָׁבֹתָ עַד ה', קודם אתה, ורק אח"כ -
וְשָׁב ה' אלקיך אֶת-שְׁבוּתֶךָ.
ואם כן, יש לשאול:

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

ב. כנגד הַשְּׁבֹת, שהיא זמן מסוגל מאד לתשובה לא מתוך סיגופים ועצב אלא מתוך שמחה של מצוה, וכפי שכבר נתן בזה ה"באר-מי-חיים" ר' חיים מטשרנוביץ את סימניו כנוטריקון: **שבת בו תשוב**, בספרו "סידורו של שבת",

ג. כנגד **שבע** הספירות הקדושות, המשתלשלות מלמעלה למטה, להוריד דרכן שפע רחמים והשגחת ה' בעולם: **חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות**, ועל ידן גם **עולה האדם מלמטה למעלה**. והן **כסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה**. ולכן פתחו הפסוקים באתערותא דלתתא על ידי האדם וכנ"ל על פי המדרש שהקב"ה מצפה מהאדם שיפתח ראשון בתהליך התשובה:

{פסוק א'} **וְהַשְּׁבֹתָ** אֶל-לְבָבְךָ בְּכָל-הַיּוֹמִים אֲשֶׁר הִדְיָתָּךְ יְהִנֶּה אֱלֹהֶיךָ שְׂמֵחַ:
{פסוק ב'} **וְשִׁבְתָּ** עַד-יְהִי'ה אֱלֹהֶיךָ.

ואחרי כן ישפיע הקב"ה על האדם מלמעלה למטה פעמיים כנגדו:
{פסוק ג'} **וְשָׁב** ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-שְׁבוֹתָיךְ וְרָחֲמֶיךָ וְשָׁב וְקִבְּצָךְ

ולעומקו של מקרא יש לומר שפסוק ב' מדבר על השב מיראה, ותשובה זו היא עד ה' ולא עד בכלל, ולכן נאמר בו וְשִׁבְתָּ עַד ה'.
ופסוק י' מדבר על השב מאהבה, ותשובה זו מגעת אל ה', ולכן נאמר בו פִּי תִשׁוּב אֶל ה'. שתשובה זו מגעת עד כסא הכבוד, שזה עד ועד בכלל.

דרשת

שְׁבֻעָה לְשׁוֹנוֹת שָׁל תְּשׁוּבָה

בשימת לב, הזכיר הכתוב **שְׁבֻעָה לְשׁוֹנוֹת שָׁל תְּשׁוּבָה: וְהַשְּׁבֹתָ, וְשִׁבְתָּ, וְשָׁב, וְשָׁב, תְּשׁוּב, יָשׁוּב, פִּי תִשׁוּב**.

ולעומקו של מקרא, ינתנו בזה **שְׁבֻעָה טעמים שהם שְׁמוֹנָה:**

א. כנגד שבעת ימי השבוע, שבכל יום ויום יתן לב לשוב. וכפי שאמר ר' אליעזר בן הורקנוס [פרקי אבות פרק ב, משנה י'] **שוב יום אחד לפני מיתתך**. ופירש הרמב"ם: והוא אינו יודע מתי ימות שמא היום שמא למחר ויהיו כל ימיו בתשובה.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

ד. כנגד **שְׁבָעָה דְּבָרִים שֶׁנִּבְרָאוּ קוּדֵם בְּרִיאַת הָעוֹלָם**, ואלו הן תורה ו**תשובה** גן עדן וגיהנם כסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. [כמובא בברייתא בנדרים לט].
ובכל שבעת הדברים הנ"ל, יש לומר **שהתשובה היא הבריחה התיכון** שבהם, כי אין אחד מהם מתקיים ללא התשובה. [ובגיהנם אין ניצל ממנו ללא תשובה].

ה. כנגד **שבעת ימי בראשית** שהרי תשובה קדמה לעולם כנ"ל, **ועל דרך המוסר יאמר**, שכל יום שאדם נמצא בתשובה, הוא כנגד אותו יום ממעשה הבריאה, ובתשובתו הוא כביכול שותף למעשה בראשית.

ו. כנגד **שְׁבָעָה רְקִיעִים**, לומר לך שהתשובה בוקעת כל השבעה רקיעים ומגיעה עד כסא הכבוד. **וכפירוש רש"י** על הפסוק [דברים ד, לה] **אָתָּה הָרָאָתָּ לְדַעְתָּ: כִּשְׁנַתֵּן הַקַּב"ה אֶת הַתּוֹרָה פֶּתַח לָהֶם שְׁבָעָה רְקִיעִים**, וכשם שקרע את העליונים, כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי.

ז. כנגד **שְׁבָעַת קְנֵי הַמְּנוֹרָה**. לומר לך שהתשובה מאירה היא לעולם כולו.

ושבו יתעורר האדם לטפס בסולם התשובה מלמטה למעלה:

{פסוק ח'} **וְאַתָּה תִּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם,**

ושבו יענהו ה' ממרום להעלותו מעלה מעלה:

{פסוק ט'} **וְהוֹתִירָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל | מַעֲשֶׂה יָדְךָ בְּפָלִי בְּטִגְלֶךָ וּבְפָרִי בְּהַמְתֶּךָ**

וּבְפָרִי אֲדַמְתָּ לְטִבְיָה כִּי יָשׁוּב ה'
לְשׁוֹשׁ עֲלֶיךָ לְטוֹב בְּאֶשֶׁר-שָׂשׂ עַל-אַבְתְּיָךְ.
עד אשר יגיע האדם אל פסגת התשובה והאמונה להמשיך לעלות ולהתרומם עד כסא הכבוד :

{פסוק י'} **כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמֹּר מִצְוֹתַי וְחַקְתִּי הַפְּתוּכָה בְּסֶפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תִשׁוּב אֶל-ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ.**

ללמדך שעבודת התשובה היא כעבודת מלאכי השרת של **רצוא ושוב**, ככתוב [בראשית כה, יב]: **וְהָיָה סֵלֶם מִצֵּב אֲרָצָה וְרֵאשׁוֹ מִגֵּיעַ הַשְּׂמִימָה וְהִנֵּה מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ. כֵּן סוּלָם הַסְּפִירוֹת כְּסוּלָם הַתּוֹשָׁבָה, בּוֹ עוֹלָה הָאָדָם כְּמֹלָכֵי אֱלֹהִים, לְעִילָא וּלְתַתָּא וּלְתַתָּא עַד שְׁעוֹלָה מְעֵלָה מְעֵלָה לְעִילָא וּלְעִילָא.**

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

[כבני יששכר] **שחנוכה היא זמן תשובה המאסף לכל המחנות**, וכשם שימי החנוכה הם ימים נשגבים של "מוסיף והולך", כן תשובת האדם צריכה להיות בבחינת **מוסיף והולך בתשובתו**.

וכל מי שהיה תלוי ועומד מראש השנה ועד הושענא רבה, הרי הוא נחתם לטובה ב"זאת חנוכה" שהוא יום מסוגל לקבל כל השבים אל בוראם. ומה שאמר **שְׁבוּתָהּ** יתכוון הפסוק לומר שתשובתך נקראת על שמך, וְהִשָּׁב נקרא הבעלים של התשובה, וכפי שאמר ר' אבהו "מקום **שבעלי תשובה** עומדים צדיקים גמורים אינם עומדין" [ברכות לד:]. ופירש שם ה"עיון יעקב" שרבי אבהו סבר שמדובר **בבעל תשובה מאהבה** שהוא עדיף מצדיקים גמורים, משום **שזדונות נעשות לו כזכויות**. ולכן גם הקב"ה כביכול פונה אליו ומקבל את תשובתו **באהבה**, שנאמר וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-שְׁבוּתָהּ וְרָחַמְךָ.

ושמן המנורה נמשל לאור התורה, ואשר על כן בברכת התשובה בתפילת העמידה פותחים בתורה תחילה: **הַשִּׁיבֵנו אֲבִינוּ לַתּוֹרָה**.

ולפי רבי [שבת קטז.], שדרש על הפסוק [משלי ט,א] **הַצָּבָה עֲמוּדֶיךָ שְׁבָעָה**, **שְׁבָעָה תורות הן**, וכפירוש הברטנורא במסכת ידים פרק ג משנה ה, **הַצָּבָה עֲמוּדֶיךָ שְׁבָעָה** אלו **שְׁבָעָה ספרי תורות**, **שְׁסָפֵר וַיִּדְבֶּר גִּתְלֹק לְשִׁלְשָׁה מְלָקִים**, וְאַרְבָּעָה סְפָרִים אֲחֵרִים, הרי שְׁבָעָה], וכנגדן **שְׁבָעָה לְשׁוֹנוֹת שָׁל תְּשׁוּבָה**.

ובשימת לב, כל השבעה לשונות הן פְּעֻלִים, על ידי הקב"ה ועל ידי האדם: **וְהִשְׁבַּתְּ, וְשָׁבְתָּ, וְשָׁב ה', וְשָׁב, וְאַתָּה תְּשׁוּב, כִּי יָשׁוּב כִּי תְּשׁוּב**. וביניהם נמצא **עוד לשון אחד** של תשובה שאינה של פעל: **שְׁבוּתָהּ**. והוא מפסוק ג': **וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-שְׁבוּתָהּ וְרָחַמְךָ וגו'**.

ויחד עם השבעה, **הרי שמונה לשונות:**

ת. כנגד **שמונת הנרות של נרות חנוכה**, אשר לא תסוף מבני ישראל לעולם. ובזה תהיה התשובה תגבורת האור על החשך. וכמובא בספרים הק'

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

וגם שם יש לשאול, והרי אמרו היפך הדברים נעשה ונשמע. ותגדל הקושיה, שהרי בהמשך אומר הקב"ה היטיבו כָּל אֲשֶׁר דָּבְרוּ (שם כה). ומאי היטיבו, הרי לכאורה היטיבו יותר באמרם נעשה ונשמע.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שהדברים האלו שאמרו וְשָׁמְעוּ וְעָשׂוּ, הם מה שאמרו לאחר מתן תורה. ומה שאמרו נעשה ונשמע זה לפני מתן תורה.

וביאור הדברים הוא, שלפני מתן תורה היו בדרגת המלאכים גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו, עוד טרם הבינו פירושי התורה משה רבנו. ולכן קבלו עליהם בנעשה ונשמע כמלאכי השרת.

אך לאחר מתן תורה התעלו יותר להיות בדרגת מקבלי התורה והיא דרגה יותר קרובה למשה רבנו, ומעולה מן המלאכים, כי התורה לא נתנה למלאכי השרת, וצריך לעמוד בה כדי להבינה.

וכדי להגיע לדרגה זאת לא ניתן לעשות בלי לשמוע תחילה, וללמוד וללמד.

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא-נפלאות הוא ממך ולא רתקה הוא: {יב} לא בשמים הוא לאמר מי יעלה-לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשה: {יג} ולא-מעבר לים הוא לאמר מי יעבר-לנו אל-עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשה: {יד} כי-קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו: (ל,יא-יד)

וישמענו אתה ונעשה.

לכאורה קשה. מדוע תקדים התורה נשמע לנעשה. וישמענו אתה ונעשה. והרי כבר הקדמנו נעשה לנשמע במתן תורה. וכן מה שאמר ולא-מעבר לים הוא, מדוע חזר פעם נוספת לומר וישמענו אתה ונעשה.

ויש לומר שהקדמת נשמע לנעשה הוא כעין מה שנאמר בפר' ואתחנן, וכמובא שם בלעומקו של מקרא ונביא כאן עיקרי הדברים:

נאמר בפרשת ואתחנן (ה,כד) ואת | תדבר אלינו את כל-אשר ידבר ה' אלינו אליך ושמענו ועשינו.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

כן לא הסכים אילפא להיות ראש ישיבה במקום ר' יוחנן, ורמז בתשובה לשואלים אותו, "מצוה לשמוע דברי המת". שפ"ט כוונתו הוא לשמוע לצוואת שכיב מרע, כפי ששאלוהו. אך רמז בזה לר' יוחנן שהמית עצמו באהלה של תורה כל אותו זמן שאילפא סחר מעבר לים.

ונרמזו הדברים גם בפרשתנו, באומרו: וְלֹא-מַעֲבָר לָיִם הָאֵלֶּיךָ לְאָמֹר מִי יַעֲבֹר-לָנוּ אֶל-יַעֲבָר הַיָּם וְיִקְחֶנּוּ לָנוּ וְיִשְׁמַעְנוּ אֶתְּךָ וְנַעֲשֶׂנּוּהָ.

וכאומר: שאי אפשר לזכות לתורה ללא עמל התורה. ואשר על כן הקדים הכתוב נשמע לנעשה: וְיִשְׁמַעְנוּ אֶתְּךָ וְנַעֲשֶׂנּוּהָ. והוא עמל התורה המביא לידי מעשה.

או פֶּלֶף לדרך זו: שידברו פסוקים אלו במצות התשובה, ואי אפשר לתשובה שתיעשה אם לא ישמע ויקבל תחילה כל ענייניה.

ואשר על כן הקדים בה נשמע לנעשה. וְיִשְׁמַעְנוּ אֶתְּךָ וְנַעֲשֶׂנּוּהָ.

הכי נמי, בפרשת נצבים אמרו וְיִשְׁמַעְנוּ אֶתְּךָ וְנַעֲשֶׂנּוּהָ, כי זה לאחר מתן תורה, ודייקא נמי שנאמר כאן לֹא בְּשָׁמַיִם הָאֵלֶּיךָ.

לא בשמים הוא לאמר מי יעלה-לנו השמלמה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשה:

ומשום שעתה לא בשמים היא, כלומר לא של המלאכים היא, על כן יש להקדים שמיעה לעשייה, וְיִשְׁמַעְנוּ אֶתְּךָ שהיא עמל התורה ורק לאחר מכן עשייה. וְנַעֲשֶׂנּוּהָ. שאם לא ילמד, כיצד יעשה.

ומה שפֶּלֶף הענין לומר וְלֹא-מַעֲבָר לָיִם הָאֵלֶּיךָ, כוונתו לומר שהתורה לא תמצא בסחרנים ובתגרנים ללא עמל התורה. כמובא בעירובין נה.

וכמעשה בר' יוחנן ואילפא, בתענית כא. שר' יוחנן המית עצמו באהלה של תורה, ואילפא יצא אל מעבר לים לסחורה, ואע"ג כשחזר אילפא מצאוהו שהוא בקי בכל חדרי התורה, ואולי אף יותר מר' יוחנן, שאילפא נחשב ל"סיני", ור' יוחנן ל"עוקר הרים" וקבעו חכמים ש"סיני" עדיף, שידוע ובקי בכל התורה כולה, אע"פ

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

פרשת וילך

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְגו' **לא-אוּכַל עוֹד**
לְצֵאת וּלְבֹא וְגו'

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְזַכֵּר אֶת הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל (לא, א)
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
אֲנֹכִי הַיּוֹם **לא אוּכַל עוֹד לְצֵאת**
וּלְבֹא וְה' אָמַר אֵלַי **לא תַעֲבֹר אֶת**
הַיַּרְדֵּן הַזֶּה (לא, ב')

פירש רש"י לא אוּכַל איני רשאי.
וזה לשונו: יכול שתשש כחו, תלמוד
לומר **לא-כִּהְתֵּה עֵינָיו וְלא-נָס לָחֵה**
(דברים לד, ז), אלא מהו **לא אוּכַל,**
איני רשאי, שנטלה ממני הרשות
ונתנה ליהושע.

לכאורה מתיחס רש"י בפירושו
לרשות להכנס ולבוא לארץ, שכן
פירש שנטלה ממני הרשות ונתנה
ליהושע, וכפי שמטעים הפסוק וה'
אָמַר אֵלַי **לא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה**
(לא, ב')

העילתי בכם היום את-השמים
וְאת-הָאָרֶץ (שם, יט')

פירש רש"י את השמים ואת הארץ
שהם קיימים לעולם. ויהיו עדים
שאני התריתי בכם. וכן בהאזינו פירש
שהם קיימים לעולם.

ויש לשאול, שהרי בנדרים דף לב
ע"א אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר גְּדוּלָה תוֹרָה
שְׂאֵלְמָלָא תוֹרָה **לא נִתְקַיְמוּ שְׁמַיִם**
וְאָרֶץ שְׁנַאֲמַר (ירמיה לג) אָם לא
כְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקוֹת שְׁמַיִם וְאָרֶץ
לא שְׁמַתִּי. אם כן לכאורה **אינם**
קיימים לעולם בפני עצמם, **אלא**
תלויים הם בשמירת התורה. והיאך
יעידו בהם בישראל, אם יסורו מן
הדרך, והרי אם אין תורה אין שמים
וארץ.

אלא יש לומר לפי מה שנאמר בפר' וילך,
(לא, כא) וְהָיָה כִּי-תִמְצָאנָה אֹתוֹ רְעוֹת
רְבוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו
לֵעֵד כִּי **לא תִשְׁכַּח מִפִּי יַרְעוֹ.**

ופירש רש"י שם הרי זו הבטחה
לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם
לגמרי, ולכן בכח ההבטחה הזאת יהיו
השמים והארץ קיימים לעולם ויוכלו
להעיד בהם בישראל לזרזם להרבות
חילים בתורה.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

הַרְשׁוּת, ונסתתמו מסורות ומעניות חכמה ממנו, הרי הוא מוצא את עיקר חיותו בבית המדרש, בבית אולפנא. ומשנכנס לבית המדרש, למשכן בית אולפנא, הכל נפתח מחדש מכח בית המדרש. וזו היא מעין ההבטחה פִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ.

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה. על דרך הרמז והסוד, שהיו מלווים לו למה שני מלאכים קדושים, מה"ש ו-כל"י, והם משמות ע"ב היוצאים מג' פסוקין ויסע ויבא ויט שבפר' בשלח. והם אותיות וייל"ך מש"ה.

ובשרשי השמות לרמ"ז מובא על השם הק' מה"ש שהוא מע"ב שמות, שהוא הממונה על המות ועל החיים, ואשר על כן ילוח אותו ביום מותו לחיים הנצחיים. והמילה יל"ך היא השם הק' כל"י, והוא גם משמות ע"ב ומכוון כנגד המילה "לבבכם" [ולעבדו בכל לבבכם] שבפרשה שניה של ק"ש, והיא כנגד כח התפילה כדאמרו איזו היא עבודה שבלב זו היא תפילה.

ויש לשאול, הרי לכאורה לא התיחס רש"י לאומרו לא אוכל עוד לְצַאת אלא רק לאומרו לא אוכל עוד לְבוא, כביכול לא אוכל עוד לבוא ולעבור את הירדן ולהיכנס לארץ. ומה תלמוד לומר לא אוכל עוד לְצַאת וְלְבוא.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שבאומרו נטלה ממני הַרְשׁוּת אין כוונתו רק לעניין הרשאה, האם הוא רשאי או לא להיכנס לארץ. כלומר האם יש לו הַרְשׁוּת והוא ינוקד בשווא תחת הרי"ש. אלא גם יכוון שנטלה ממנו הַרְשׁוּת. בניקוד קמץ. הַרְשׁוּת בהוראה של עֲרָרָה. כמו שאמרו בפרקי אבות "אל תתודע לַהַרְשׁוּת".

ומאותו היום נטלה ממנו הַרְשׁוּת ונתנה ליהושע, אלא שיהושע לא השתמש בַּהַרְשׁוּת בחייו של משה.

ובזה יבוא על מקומו בשלום הפירוש לְצַאת - וְלְבוא. לְצַאת בענייני הַרְשׁוּת ושררה, וְהַרְשׁוּת לְבוא אל הארץ.

ושמא י"ל שלכן תרגם יונתן וילך משה וְאַזַּל מֹשֶׁה לְמִשְׁכַּן בֵּית אֹהֶל־מִוֶּדָּע. שגם מי שנטלה ממנו

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

בשר. **בשגם** בגימטריא כמו **משה** וכתוב שם והיו ימיו **מאה ועשרים שנה** וכך היו ימי חיי משה **כלומר** עתיד לבא בשגם [בגימטריה משה] והיו ימיו **מאה ועשרים שנה**.

כלומר, גם השם **משה** שהוא בגימטריה קטנה 3, מורה על כך שעתיד משה לחיות 120 שנה שהם בגימטריה קטנה 3.

ולעומקו של מקרא, יש לומר שנרמז שמו של משה בפסוק זה לא רק מן המילה **בשגם** ולא רק מהמשך הפסוק **וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה**, אלא גם מאומרו **בְּשֵׁגָם הוּא בְּשָׂר** שנאמר: **וַיֹּאמֶר ה' לֹא-יָדוֹן רוּחִי בְּאָדָם לְעֹלָם, בְּשֵׁגָם הוּא בְּשָׂר**. ועל דרך אל תקרי. אל תקרי **בְּשָׂר** בשני קמצים, אלא **בְּשָׂר**, בפתח וקמץ, שהוא האדם **הַמְּבֹשֵׂר**. הוא משה, הוא יבשר לבני ישראל את גאולתם, והוא יבשר לבני אדם כי המשפט נתון בידיהם. שנאמר: **לֹא-יָדוֹן רוּחִי בְּאָדָם לְעֹלָם**, לא אני אהיה דן אותם, כי בשעת כעסי אין מידי מציל. אלא בשר ודם יהיו דנים אותם. שנאמר (תהלים פב, א') **בְּקִרְבֵי אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט**. וכאשר יעשו דין

וְאֵלוֹ שני השמות שבאו ללוות את משה ביומו האחרון, הם כנגד **כה התפילה וכח התורה**. וכפי שאמרו אין מלויין לו לאדם ביומו האחרון אלא תורה ומעשים טובים, וכפי שלמדו כולם ממשה רבנו כח התפילה וכח התורה, ולכן נאמר **וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה**.

ועל דרך הצת, ירמזון **אֵלָיו מְלִיאָה** לשנותיו של משה שהם **מאה ועשרים שנה**. כיצד: **האותיות יו"ד למ"ד מן וילך, במילואן, הרי הן 94, ועוד ו' כ' מ"וילך" הרי בגימטריה 120**. לומר לך **שכל המאה ועשרים שנותיו הלכו עמו** אל כל בני ישראל להיפרד מהם ביומו האחרון.

וכן ויל"ך בגימטריה קטנה **שלוש**, ו-120 בגימטריה קטנה גם **שלוש**.

וכן השם **משה** אשר נרמז לו כבר מימי בראשית, **יורה על מאה ועשרים שנה**, שכן אמרו בגמ' (חולין קלט עמ' ב') אמרי ליה פפונאי לרב מתנה: משה מן התורה מנין, אמר להם {בראשית ו-ג} **בְּשֵׁגָם הוּא בְּשָׂר**.

ופירש רש"י שם מנין למשה רמז קודם שבא - שסופו לבא: **בשגם** הוא

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

וכן נרמז באמרו: אֵל כָּל-יִשְׂרָאֵל,
כָּל-יִשְׂרָאֵל ר"ת כל"י.

למטה, לא יהיה דין למעלה, אלא
רחמים בדין.

או פִּלְגֵי לְדָרֶךְ זו, שעתה היא שעת
פְּלוֹת הנפש, בכיסופיה וגעגועיה
לבורא עולם, להיות במחיצתו. לכן
כתיב וַיִּלְךְ מֹשֶׁה, אל תקרי וַיִּלְךְ אלא
וַיִּכַּל. וכמו שנאמר וַיִּכַּל מֹשֶׁה אֶת
הַמְּלָאכָה. (שמות, מ, לג') והוא מלשון
קָמַר, והוא ג מלשון קָמַד.

או פִּלְגֵי לְדָרֶךְ זו, וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וּגו'
אֵל-כָּל-יִשְׂרָאֵל, שהלך אל כל ישראל
שבכל הדורות ליתן לכל אחד ואחד
משרש נשמתו, כפי שאמרו בגמרא
משה שפיר קאמרת. שהאציל משרש
נשמתו אל כל ישראל.

וכמבואר בלעומקו של מקרא לפר'
פקודי :

וַיִּכַּל מֹשֶׁה אֶת הַמְּלָאכָה (שמות,
מ, לג') מלשון וַיִּכַּל אֱלֹקִים בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. והביאו
בעל הטורים מהתרגום ירושלמי ויכל
- וחמד. שחמד הקב"ה את השבת
ואת כל אשר עשה. ואשר על כן
קרויה השבת חמדת ימים. כן משה,
חמד את המלאכה.

או פִּלְגֵי לְדָרֶךְ זו, וַיִּלְךְ אותיות
כלי. שיצק מנשמתו אל כל ישראל
שיהיו כלי מחזיק ברכה, וכפי שדרשו
דורשי רשומות כל"י כהנים לוויים
ישראל. ונרמז כאן באמרו וַיִּלְךְ בטעם
הטיפחא, ואע"פ שהוצרכה הטיפחא
לכאן משום האתנחתא שאחריה, מכל
מקום רמז יש כאן. שהטיפחא היא
בפני עצמה ואינה בהכרח מחוברת עם
שלאחריה, ונאמר מֹשֶׁה בטעם
אתנחתא. וכאילו כתוב וְכָל"י מֹשֶׁה.

ואשר על כן הכי נמי בענינינו גילה
משה רבנו את חמדתו הגדולה לכל
איש ישראל אשר בכל הדורות.
באשר כלתה נפשו לא רק לבוראו,
אלא גם אל כל ישראל. שנאמר וילך
משה - ויכל משה. ולכן כל המשתדל

לרמוז שהניח משה עצמו בלב כל
אחד ואחד מישראל להיות כלי מחזיק
ברכה, היא ברכת התורה.

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

הַעֲמֵם הַזֶּה וְזָנָה אֶתֶרִי אֱלֹהֵי גֹכֵר-
הָאָרֶץ.

ואכן, האבן עזרא שולל מכל וכל
לימוד תחיית המתים מכאן: וזה לשונו:
וְקָם הָעַם הַזֶּה. לא יתכן היותו דבק
עם אשר לפניו כי מה טעם העם הזה
וזנה.

רצונו לומר מה טעם בפסוק הַעֲמֵם הַזֶּה
וְזָנָה ללא המלה וְקָם.

ועוד יש לשאול, הרי גם לפי פיסוק
הטעמים מוכרע בודאי שהמלה וְקָם
אינה שייכת למה שלפניה. כי היא באה
לאחר אתנחתא [במלה אֶתֶרִי] שהיא
הפסקה גדולה בפסוק, והמלה וְקָם
עצמה היא בטעם תלישא קטנה שהיא
טעם מחבר למה שאחריה: וְקָם הָעַם
הַזֶּה. ואם כן מה זה שאמרו שהוא
מקרא שאין לו הכרע.

ולפי מה שכתב הריטב"א נוחא:
נראה פירושה, אין להם הכרע מלשון
התיבות כל היכא דליכא פסוקא
דקראי או הפסק טעמים, דאילו
השתא דאיכא פסוקא דקראי והפסק
טעמים נתברר ספיקון. וכן כתב
הרא"ש: חמש מקראות שאין להם

בתורת משה עליו נאמר, משה, שפיר
קאמרת!

דרשת

הַנֶּגֶז שֶׁכָּב עִם-אֶבְתָּיָה וְקָם

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה הַנֶּגֶז שֶׁכָּב
עִם-אֶבְתָּיָה וְקָם הָעַם הַזֶּה וְזָנָה |
אֶתֶרִי | אֱלֹהֵי גֹכֵר-הָאָרֶץ (לא, טז')

תניא: [יומא נב.] איסי בן יהודה
אומר: חמש מקראות בתורה אין להן
הכרע. והמלה וְקָם היא אחת מהן.

כלומר: יש חמש מלים בתורה שאין
להם הכרע אם לשייך אותן למה
שכתוב לפניהן, או למה שכתוב
לאחריהן. ואחת מהן היא המלה וְקָם,
האם לשייכה לרישא של הפסוק
כלומר למשה, ואז יהיה מובנה
שאחרי שישכב יקום לתחיית
המתים, ומכאן נלמד לתחיית המתים
מן התורה: הַנֶּגֶז שֶׁכָּב עִם-אֶבְתָּיָה וְקָם,
או אולי תשתייך המלה וְקָם לסיפא
של הפסוק כלומר לעם, כאמרו:
לאחר שתשכב עם אבותיך - וְקָם

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

ורצחו נפש (דברים כג.כו). וכשמ שכל תלמיד האומר הלכה בשם רבו שפתותיו דובבות בקבר (עיין יבמות צז.) כך בזמן שהתלמיד מקדיח תבשילו ברבים אין לרבו מנוחה בקבר, כי היה לו להזהיר אזהרה אחר אזהרה את תלמידו שלא יבא לידי חטא ואם לא למדו כראוי יאמרו אוי לרבו של זה שכך למדו. ובוזה דומה כאילו **התלמיד החוטא קם על רבו, כאויב ואורב ומבטלו ממנוחתו בקבר.**

וזוהו שנאמר: הנך שוכב עם אבותיך. בהשקט ובבטחה בקבר אין שטן ואין פגע רע ופתאום יקומו עליך אורבים עדת מרעים כי ע"י קלקול מעשיהם הרי הם קמים עליך לכך נאמר וקם העם הזה וזנה וגו' **כי ע"י שיזנו אחר ע"ז הרי הם קמים עליך.**

ואם כן מכאן ראייה לתחיית המתים מן התורה, **שאם לא יחיו המתים אם כן הגוף בקבר כאבן דומם לא חלה ולא מרגיש ויהיה מה שיהיה אחרי מותו ואיך אמר שע"י שיזנו אחר ע"ז יקומו עליו, אלא ודאי שיש תחיית המתים וגוף השלמים עודנו באבו לא נקטף מכל וכל ויודע ומרגיש כל הנעשה, ע"כ יש לו לחוש פן יקומו**

הכרע, פירוש מתוך הכתב, אבל מכי אתא עזרא ופסקינהו יש הכרע מתוך **ההפסק.**

רצונו לומר, עד עזרא היה כביכול הכתב בלי פיסוק וטעמים, יש ספק ואין הכרע לאין שייכת המלה **וְקָם**. אבל לאחר עזרא כשיש פיסוק וטעמים, הטעמים מוכיחים כי אין ספק והמלה **וְקָם** שייכת לאחריה, כדכתיב: **וְקָם הָעָם הַזֶּה וַיִּזְנֶה.**

הכלי יקר, לעומתם, מסביר מה ה"הוא אמינא" לשייך את **וְקָם** אל שלפניו, אל משה:

הנך שוכב עם אבותיך וקם העם וגו'. רז"ל (סנהדרין צ:) למדו מכאן סמך לתחיית המתים מן התורה שנאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם. ולימוד זה תמוה מאד כי מי לא ידע בכל אלה שמאמר וקם סמוך אל העם וזנה.

ונראה לומר שדרשו מן יתור מלת וקם. כי הוי ליה למימר: **וזנה העם, הנך שוכב עם אבותיך וזנה העם,** מהו וקם.

אלא כך פירושו שלשון וקם הוא מלשון כאשר יקום איש על רעהו

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

היה יכול לומר ולא היה עוד נביא
כמשה. ומאי ולא קם.

אלא כדי לדרוש - על כל פנים על
דרך הצח: **וְלֹא-קָם כְּמֹשֶׁה, לתחיית
המתים.**

**כלומר: שלא קם כמשה - לא בחייו,
לא במותו [שלא-קָהָתָה עֵינָו וְלֹא-גָס
לָהָה], וכן לא קם כמשה בתחיית
המתים.** ששאר בני ישראל יהפכו
לעפר על כל פנים שעה אחת לפני
תחיית המתים, כל אחד לפי השלימות
שהשיג בעולם הזה, אך משה רבנו
יקום כפי ששכב. שנאמר: **הֲנֵנּוּ שֹׁכְבִים
עִם-אַבְרָהָם וְיָקָם,**

**שהרי כל תכלית השכיבה בעפר, היא
כדי לְהַפְרֵד מיצר הרע כאשר הגוף
נהפך לעפר.**

ולאדם השלם כמשה רבנו, שאין לו
יצר הרע, אין תכלית להפכו לעפר.
לכן כפי ששכב כך קם. לכן כתיב לא
קם בישראל כמשה. כי שאר ישראל
הגם שצדיקים ולא נהפכים לעפר
במיתתן, אפילו הכי אומרת הגמרא
[שבת קנב:]. ששעה אחת לפני תחיית
המתים הופכים לעפר, ואז קמים

עליו אחרי שיזנו אחר ע"ז, לפיכך
אתה צריך לחזור ולהזהירם אזהרה
אחר אזהרה.

ופירוש זה מוכרח הן מצד יתור
לשון **וקם**, הן מצד אומרו **הנך שוכב
עם אבותיך.** כי הוי ליה למימר: **הנך
מת.** אלא שרצה להזהירו **שישכב עם
אבותיו בהשקט** ע"י שיזהירם עוד על
ע"ז.
עד כאן דברי הכלי-יקר.

ולעומקו של מקרא נראה לומר
בדרך נוספת מדוע יש "**הוא אמינא**"
לראות את **וְקָם** כחלק מהדיבור אל
משה, וללמוד מכאן תחיית המתים,
וכביכול שכך נאמר למשה: **הֲנֵנּוּ שֹׁכְבִים
עִם-אַבְרָהָם וְיָקָם:**

ויוטעם על דרך הצח על פי מה
שכתוב בסוף פרשת וזאת הברכה,
פסוק שלישי לפני סיום התורה:

[לד,י]: **וְלֹא-קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל
כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ ה' פְּנִיִּים אֶל-פְּנִיִּים:
יש לשאול** מדוע נקטה התורה בזו
הלשון: **וְלֹא-קָם.**

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

המצבים, אף כי אחרי מותו, עת מתקיים בו **וְקָם**, גם בקימתו הוא מחובר אל העם אף כי יהיה העם במצב ירוד ומושפל, ואדרבה יבוא משה להקימו בקומו לתקומתו.

וגם לר' אברהם אבן עזרא שסובר שהמילה **וְקָם** היא רק על העם **וְקָם הָעָם הַזֶּה וכו'**, גם לדעה זו נרמז כאן שיחד עם משה רבנו יקום גם כל העם הנה בתחיית המתים. ואף על פי שסטה מן הדרך, הרי **עַם הַתְּשׁוּבָה תקומה תהיה לו**, על ידי משה שיהיה שושבין לתקומתו. שלא היה נביא כמשה אשר מסר נפשו להקים את עמו.

וכן ירמוז טעם התלישא לפני העם, שכביכול נתלש ממנו יצר הרע שעה אחת לפני תחיית המתים בהפכו לעפר בההיא שעתא. **וְקָם הָעָם הַזֶּה ב"קדמא ואזלא"** כתרגום שמות הטעמים מקדים והולך, לקראת משה רבנו הקם להקים את עמו בתחיית המתים.

בתחיית המתים. לקיים כי עפר אתה ואל עפר תשוב [כמעשה ברב אחאי בר יאשיה, שם].

אבל על משה רבנו תעיד התורה שכאשר שכב כן קם. שנאמר **הֲנֵךְ שֹׁכֵב עִם-אַבְתָּיִךְ וְקָם**. ואע"פ שיש טעם אתנחתא במלה **אַבְתָּיִךְ**, יש הנוהגים להסמיך בקריאתם את **וְקָם לַ-אַבְתָּיִךְ**, ולהאיץ את הקריאה שתשמע כך: **עִם-אַבְתָּיִךְ-וְקָם** וגם יסמיכו את תיבת **וְקָם** לשאחריו, **וְקָם הָעָם הַזֶּה**, שאם לא כן לא יהיה טעם להמשך הפסוק **העם הזה**, כדברי האבן-עזרא.

ועל דרך הטעמים, גם הם ירמוזו לאלוין מליא: **הֲנֵךְ שֹׁכֵב עִם-אַבְתָּיִךְ, אַבְתָּיִךְ באתנחתא. שמשה שוכב עתה במנוחתו, כאתנחתא זו שהיא נחה באמצע הפסוק, עד עת וְקָם.** וה"תלישא קטנה" במלה **וְקָם** תרמוז שקם כאשר שכב ברעננותו, כאילו כביכול "נתלש" ממקום מנוחתו להקימו רענן כמות שהוא לתחיית המתים.

ומה שהתלישא קטנה היא טעם מתברר, כי משה רבנו אינו לעצמו, אלא כפי שבחיינו היה מחובר עם העם בכל

לעומקו של מקרא נצבים - וילך

עוד ועוד עד שנהיו כולם תמימים. כי תורת ה' תמימה ולומדיה תמימים.

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנוֹ פֶּל-קֹהֵל
יִשְׂרָאֵל אֶת-דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת
עַד תִּמְּם. (לא, ל')

בדרך הפשט פירושו **עַד תִּמְּם** של דברי השירה.

ועל דרך המוסר, כמובא בשם "היהודי הקדוש" [ר' יעקב יצחק רבינוביץ מפשיסחא] רבו של ר' בונים מפשיסחא, מאי **עַד תִּמְּם**, **עַד תִּמְּם** של ישראל, שנזכרים בראש הפסוק. לומר שמשה לימד את בני ישראל את כל דברי השירה הזאת, שהיא שירת האזינו, ויש דורשים שהיא שירת התורה כולה, וחזר ולימדם, וחזר ולימדם עד שנהיו כל קהל ישראל תמימים.

ולעומקו של מקרא נאמר כי אין דבריו של היהודי הקדוש רחוקים מן הפשט. שהרי אחרי דברי השירה מוטעמת המלה **הַזֹּאת** באתנחתא, שהיא הפסקה גדולה בפסוק, לומר שלא בהכרח תהיה השירה הזאת מחוברת ל"**עַד תִּמְּם**", אלא יחזרו המלים **עַד תִּמְּם** ללמד על שלפני פניו, אל פֶּל-קֹהֵל יִשְׂרָאֵל. שלימדם